

УДК 811.161.2'367.624

ЛОКАТИВНІ ПРИСЛІВНИКИ У СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ

Чешко Г. А.

У статті розглянуто прислівники локативної семантики, поширені в східнополіському говорі. Відповідно до способу позначення місця ці прислівники розмежовано на прислівники зі значенням власне місця і напрямку; виділено 9 семантичних груп локативних прислівників. Складено й обґрунтовано семантичну класифікацію цих прислівників.

Ключові слова: локативні прислівники; прислівники зі значенням місця; прислівники зі значенням напрямку; лексико-семантична група.

В статье рассмотрено наречия локативной семантики, распространенные в восточнополесском диалекте. Соответственно способу обозначения места действия эти наречия разграничено на наречия собственно места и направления; выделено 9 семантических групп локативных наречий. Составлена и обоснована семантическая классификация этих наречий.

Ключевые слова: локативные наречия; наречия, обозначающие место действия; наречия, обозначающие направление; лексико-семантическая группа.

The article is dedicated on investigation of adverbs designating territory relation, existing in area of East Polesia. Adverbs designating territory and adverbs designating direction are differentiated. Adverbs designating territory relation are classified for 9 groups denoting territory or direction.

The semantic classification of analysed adverbs is composed and proved.

Key words: adverbs designating territory; adverbs designating place; adverbs designating direction; lexico-semantic group.

Обставинна ознака місця передає ту просторову систему координат в об'єктивній дійсності, в межах якої живе, діє, думає людина. Мовець завжди усвідомлює простір, що може виражатися або ситуативно, контекстуально за відсутністю обставин місця, або мовними засобами у вигляді обставин місця. Своєрідним засобом вираження семантичної категорії локальності виступають адвербіальні лексеми, які за своєю функцією уточнюють, конкретизують, визначають місце здійснення, перебіг дії.

Функціонально-семантичне поле може бути представлене різними мовними засобами. Серед них – лексико-синтаксична категорія іменникової локальності (відмінкові форми субстантивів, що виражають значення місця), лексико-синтаксична категорія прикметникової локальності, лексико-граматична категорія адвербіальної локальності. Адвербіальні лексеми, на думку вчених, “через свої категоріальні властивості, які не мають форм, у межах функціонально-семантичного поля простору утворюють власну підсистему значень, з якою підсистема лексико-синтаксичної категорії місця перебуває у відношеннях додатковості” [3, с. 7].

Прислівники місця входять до групи обставинних прислівників. Існують різні погляди щодо поділу адвербіальних лексем місця української мови. Одні дослідники вказують лише на те, що прислівники локальності визначають місце, де відбувається дія [2, с. 318; 9, с. 73; 13, с. 124; 4, с. 222; 10, с. 243], інші вважають прислівники місця неоднорідними за значенням і виділяють підгрупи. Так, К. Г. Городенська виділила дві підгрупи: 1) прислівники вказують на місце, де відбувається дія чи процес, і відповідають на питання *де?*; 2) визначають напрямки руху або дії і відповідають на питання *куди? звідки? в якому напрямку?* [5, с. 250]. І. М. Уздиган відповідно до способу вираження просторової локалізації дії або стану розрізняє: 1) прислівники, що вказують на своєрідну фіксовану локалізацію дії або стану в просторі; 2) прислівники, що позначають напрям дії або руху [12, с. 335]. На ґрунті російської мови Л. М. Засоріна запропонувала поділ прислівників на ті, які характеризують суб'єктивний простір (питально-відносні та вказівні) та ті, що виражають об'єктивний простір [8, с. 17].

Вважаємо за доцільне, спираючись на відомі класифікації прислівників місця в літературній мові, розмежувати прислівники власне місця і напрямку перебігу подій.

Система просторової локалізації у діалектах є недостатньо вивченою, оскільки система просторових значень була виявлена тільки на ґрунті літературної мови. Тому залишається актуальним дослідження адвербіальних засобів у діалектному мовленні. Об'єкт дослідження становить вияв просторових значень у мовленні носіїв східнополіського діалекту та власне склад прислівників зі значенням місця.

У складі прислівників місця виділено дві лексичні підгрупи. Перша підгрупа охоплює слова на позначення місця, де відбувається дія або виявляється процес або стан, і які відповідають на питання *де?* Серед них найбільше відіменникових дериватів (вгорі, внизу, долі, вдома, навколо, попереду, позаду), менше відприкметникових (поблизу, неподалік) та відзайменникових (*де, всюди, там, тут*).

Прислівники другої підгрупи визначають напрямок дії і відповідають на питання *куди? звідки? в якому напрямку?* Вони також походять від іменників (вгору, догори, зверху, вниз, донизу, знизу, вбік, додолу, додому), прикметників (вліво, зліва, наліво, вправо, справа, направо, здалеку, зблизька) та займенників (звідусіль, туди, сюди).

Локативні прислівники східнополіського діалекту групуються навколо 9 семем із значенням місця, де відбувається дія, та пов'язаного з ним напрямку: 1) наявність *всюди*; 2) локалізація *над* або *під* просторовим орієнтиром; 3) горизонтальна локалізація *попереду – позаду* просторового орієнтира; 4) відношення до просторового орієнтира в горизонтальній локалізації; 5) знаходження з бічної сторони; 6) у межах, внутрішній частині просторового орієнтира та зовнішнього боку; 7) прислівники зі значенням просторової близькості / віддалення; 8) розміщення *вздовж – впоперек*; 9) прислівники на позначення невідомого напрямку реалізації дії.

Аналіз мовного матеріалу дозволяє класифікувати адвербіальні лексеми локальності щодо просторового орієнтира. Вираженню місця й напрямку характерна кореляція значень-антонімів; у межах окремих груп прислівників із вказівкою на місце (напрямок) перебігу події стану чітко виокремлюються опозиції значень: *тут – там, над – під, попереду – позаду, ззовні – всередині, близько – далеко, вздовж – впоперек*. Тому вважаємо за доцільне розглядати семемі в межах окремих груп у контексті протиставності.

Отже, для висвітлення складу та структурної організації діалектної адвербіальної просторової лексики окреслимо репертуар прислівників із значенням місця; визначимо систему всіх типів значень прислівників просторової семантики; з'ясуємо протиставні відношення семем у межах кожної групи та наповненість окремих лексико-семантичних груп.

Оскільки прислівники можуть виконувати різну синтаксичну функцію, то для створення узагальненої картини структурної організації просторових відношень розглядаємо прислівники, які в мовленні функціонують у межах моделі 'дієслово + прислівник'. Зважаючи на семантику та контекстуальне оточення в діалектному мовленні, у межах кожної групи прислівників місця розмежуємо одиниці на позначення власне місця (відповідають на питання *де?*) та лексеми зі значенням напрямку (відповідають на питання *куди?* та *звідки?*).

Прислівники зі значенням власне вказівки на місце реалізації подій є найбільш абстрактною групою. У всіх говірках зафіксований прислівник *де*; функціонують прислівники місця із словотворчим формантом *-де*: *'ос'де, 'онде*. Прислівники-антоніми *тут, там* позначають узагальнене, проте зрозуміле всім учасникам комунікативної ситуації місце перебігу дії; є форми, ускладнені префіксом із значенням вказівки *о-*: *о'тут, о'тудо, оту'то, о'там*. Вказівну семантику має прислівник *'ос'де*: *тут – 'оз'де / а як 'трохи 'далей – то 'р'адом* [8].

У східнополіському діалекті на основі прислівників *тут, там* утворено систему похідних із суфіксом *-ки*: *'тамки*, із суфіксом *-чки*: *'тутечки бат'ки жи'ли 'тутечки* [5].

Переміщення в просторі виражають прислівники-опозиції *с'у'ди, ту'ди: там 'осокор 'метрав 'вуосім / дак зат'аг'ли на 'верх коле 'со / і пли'гали із*

коле'са у 'воду с'уди [3]; ру'кой не мо'гу ні ту'ди / ні с'уди [3]; о'це йак 'жарка /паза'лазимо ту'да і си'дим [3]; йа с'уда мо'гу 'тушльки раз у год при'їхать [2].

Напря́м 'зві́дки', 'зві́дти', 'зві́дси' позначають: 'зві́дки' – 'зві́дки, ат'куда, ат'кул', атку'л'а, 'витки, витки'л'а; 'зві́дти': 'зві́дти, от'туда, ат'тул', атту'л'а, зві́дти'л'а, звитти'л'а; 'зві́дси': а'ц':уда, ац':у'л'а, 'витціл', вітці'л'а, 'вітци, ат'с'ул', о'ц':ул'.

Прислівники із семантикою вказівки на місце реалізації події вживані в такому контекстуальному оточенні: *ку'да ти йдеш [3]; 'мати' каже /да йа хл□б пе'чу /ку'ди ж йа пой'ду [1]; о'там жи'ли, о'то де 'кухня' л'етн'а [1]; от'туда то'ді нас 'ночку погру'зили і повез'ли у гер'манію [2]; він і посе'лився о'тут [1]; л'а'гай оту'то і спи [2]; о'туто жи'ве [2].*

Прислівник *зві́дки*, крім значення 'точка просторового відліку', має ще відтінок значення 'зві́дки родом': *да'вай він роз'питуват' / шчо от'куда ти [2].*

Наявність об'єкта у всіх місцях, всюди виражають адвербіальні одиниці *в(у)'с'уди, кру'гом, пов'с'уди, пов'с'удно, скріз', в'езд'є*. Наприклад: *страш'не кру'гом по всіх у'с'удах [4]; лю'бітел' бут' кру'гом [3]; 'вс'уди та'кі смер'чі [4].*

На локалізацію *над* або *під* просторовим орієнтиром вказують прислівники із загальним значенням 'верх' утворені від коренів *-верх-*, *-гор-*; прислівники із значенням 'низ' – від коренів *-низ-*, *-дол-*; лексичні одиниці зі значенням 'високо', 'низько' утворені від коренів *-вис-*, *-низ-* відповідно. Всім цим прислівникам характерна наявністю геоцентричної орієнтації, оскільки точкою відліку для визначення їх значень є поверхня землі.

Для вираження семи 'зверху' в межах загального значення 'верх' на території східнополіського діалекту зафіксовано прислівники *'зверху, вго'рі, уга'р'є, наго'рі, наверх'у, па'в'єрх*. Діалектний матеріал ілюструє більшу актуальність для мовця значення 'в верхній частині чого-небудь', оскільки воно більш конкретне. Наприклад: *йа л'аг'ла на'верх 'ліжка і не'чим же не 'вкутуйс'а [1].* У говірках такі прислівники виражають ідею абсолютної орієнтації 'верх – низ'.

Найбільшу групу складають прислівники із значенням 'внизу, в нижній частині чого-небудь'. Для вираження цих значень у діалекті функціонують слова *вни'зу, знизу, 'долі, пони'зу*; це значення передають і прийменниково-іменникові конструкції, наприклад, *на мос'ту, на по'лу, на зем'лі*. Процес творення прислівників є активним досі, про що свідчить наявність значної кількості таких прислівникових утворень, що являють собою сполучення прийменників з іменниками, в яких іменник ще зберігає своє конкретне значення і граматичну форму [1, с. 381].

Прислівники опозиції 'близько – далеко' виявляють своє значення так: *сі'час пол' / а 'ран'ше ж 'хати бу'ли зем'а'ні / ці ж під'логи / так 'каже / 'доліле жит' [7]; уни'зу ста'вок там [7]; во'ни за ру'к у ме'не / 'тагнут' ту'ди на'верх [2]; то'ді соби'рались вес'шл'ах до одні'їейі / лу'зали 'сойашничок / да все до'долу ки'дали [1]; мати переми'вайє крох'мал' / вин'с'аде на'низ [2].*

Поряд із значенням місця прислівник *наверх* виявляє семантику способу носіння одягу: *но'шу на'верх / а то у спод'ниці'у 'вбрат'а / то усе'редину[1].*

Значення 'високо', 'низько' репрезентовані варіантами відприкметникових прислівників. Ці адвербіальні лексеми займають периферійну позицію стосовно ядра прислівників зі значенням 'верх – низ', але характеристика цього параметра важлива для розуміння просторових координат у цілому. На передній план виходить відношення стосовно орієнтира, представлене як відстань, наприклад: *'сходи та'кі ви'сокі / 'високо ме'ні 'треба йти [2].*

Горизонтальну локалізацію 'попереду, позаду просторового орієнтира' позначають прислівники із загальним значенням 'попереду, 'позаду' утворені від відповідних коренів *-перед-*, *-зад-*.

Прислівники із значенням 'попереду' сформовані додаванням прийменників-префіксів *по-*, *у-*, *с-* (*іс-*) до відмінкових форм іменників: *по'переду, попе'ред, упере'ді, спере'ді, 'спереду, 'спереда, іс'переді, 'сперед*. У цих словах може бути наголошеним перший ('*спереду*), останній (*спере'ді, упере'ді*) склад адвербіалізованої форми; за відсутності словотворчого суфікса другий склад кореня (*пope'ред*). Прислівники із значенням 'позаду просторового орієнтира'

утворені зрощенням прийменниково-відмінкової конструкції ('ззаду, по'ззаду). Можливе додавання протетичного *i* до колишнього прийменника (*із'ззаду*).

Прислівники зі значенням 'спереду – позаду' специфічно визначають місце і напрямок: навіть за позначення власне місця, де відбувається дія, ці слова мають вказівку на напрямок: *ка'л'аску'ззаду / дві' сумки' спереду / і' торго'ват'* [4]; *їа' стала за'ї'ї'ї / їа' із'заду / а' во'на' спереду* [2]; *в' ма'шини' повики' дали' си' д'ені'їа' ззаду* [3].

Прислівники напрямку, окрім фонетичних, не мають відмінностей від літературного стандарту: *в(у)ле'ред, на'зад*. Семантичних відмінностей теж не зафіксовано: *їа' зир' на'зад / аж' хвилі' тики' разда'їуц'а*[3]; *не' зна'їу / їак' ме'не' дів'чата' одт'аг'ли' на'зад* [2].

У групу прислівників із загальним значенням 'спереду – позаду' входять адвербіальні одиниці зворотно-поступального руху, утворені від коренів *-зад-, -обрат-*, які реалізуються в семантиці 'туди – назад', до об'єкта і від нього: *ту'ди' ї' на'зад, ту'ди' ї' об'ратно*. Наприклад: *об'ратно' от' туда* [2]; *луч'е' не' їехат' ту'ди / бо' не' добе'реш'а' на'зад* [4]; *вез'ла' продат' / їеде' на'зад / а' вторго'ват' ні'чого' не' втарга'вала* [3]; *на' заду' же' їедут' / не' оста'навл'їуц'а* [5]; *матисан'ками' во'зила' дрова' прода'вать / їязочки' / п'шкы' / двац'ат'п'ат' кі'лометров' ту'ди' ї' на'зад* [5].

Відношення до просторового орієнтира в горизонтальній локалізації можна виділити в межах значень 'де': 'прямо' – 'пр'амо, навпр'ам'ки, на'пр'а'му, 'праменечка; 'навпроти' – *навп'роти, нап'роти, нап'ротів, 'протів, 'помеж: їде' пр'амо* [3]; *навп'роти' мене' жи'ве' та' су'сідка* [7]; *да' ма'ста'їат' 'помеж / а' дин' проти' адна'го* [6].

Прислівники із значенням 'з бічної сторони, збоку' утворені від кореня *-бок-*. Семантику *де?* виражають прислівники 'збоку, на'бо'ку. У'бока, на'бок, 'набак, нав'бок, в'бо'ки вказують напрямок 'в бічну сорону': *звер'нув' у'бік / в' сторону* [7].

Цю групу також творять прислівники, утворені від коренів *-прав-, -лів-*; локалізацію з бічної правої або лівої сторони позначають прислівники 'справа, 'зліва. Поширеними є неадвербіалізовані сполуки *с' правої' ру'ки, з' лівої' ру'ки, по' праву' сторону, по' ліву' сторону: по' ліву' сторону' жи'ве' на' уг'лу' улиці* [4]. Вказують на напрямок *в(у)ліво, в(у)п'раво; 'звідки' позначають 'зліва, 'справа: повер'тайе' на'л'ево* [4].

Група прислівників зі значенням 'збоку' ілюструє, що поряд зі значенням 'з бічної сторони' в діалекті спостерігається також значення 'на околиці, скраю чого-небудь', що свідчить про точнішу, докладнішу характеристику простору: *'хата' збоку' сто'їт'* [7]. Для позначення 'скраю, на околиці' діалектоносії вживають прислівник 'скраїу' і адвербіалізовану сполуку *від' (од) 'країу: 'скраю' жи'ла / 'коло' мене' там' подс'танці'їа* [5]; *од' країу' о'то' хата; 'перва' хата' од' країу' / а' то' друга'ї'ї'ї* [2]; паралельно вживана прийменниково-відмінкова сполука: *на' ок'райіні' так' жи'ла* [5].

Серед прислівників місця виділяється особлива група зі значенням 'всередині – ззовні'; слова, які входять до неї, похідні від коренів *-серед-, -нутр-, -дом-, -наруж-: все'редині, все'ре'дині, в(у)нут'рі; зна'ружі*. Прислівник *знад'вору* поряд із значенням 'звідки' може мати значення'де': *по' мазали' хату' все'редині' і' знад'вору; за' два' дні' покра'сила' і' зна'ружі / і' зсе'редині* [1].

Значення напрямку 'звідки' мають прислівники *зсе'редини, ізнут'рі, знад'вору*, сполука з 'улиці; напрямку 'куди' – *все'редину, вс'а'р'одку, на'ружу*. Наприклад: *знад'вору' ди'вилас' у' вік'но* [7].

Цю групу поширюють прислівники 'дома, до'дому; неадвербіалізована конструкція із значенням 'звідки'з (*із*) 'дому. Простір 'дома', 'додому' у свідомості діалектоносіїв має як конкретне значення – 'будинок', так більш абстрактне – 'місцепроживання', 'там, де сім'я' і под., пор.: *заболів – 'дома' си'д'у / не' ви'хожу* [1] – *ї' мати' приїде / так' щоб' дома' був* [3]; *'дома' го'роди' /ко'ров' пасли' /то'ді' свині' пасли' / д'їти' дома' негу'л'али* [5]; *'дома' можна' мо'випит' хо'лодної' во'ди / а' їак' на' полі' да' жарко' / ни'з'я' пит' хо'лодної'* [2]; *в' значенні' 'не' виїжджали': ко'лис'' дома' жили* [1].

Таку ж розгалуженість значень виявляє прислівник із значенням напрямку 'додому', проте він порівняно ширший, означає не лише будинок, а й прибудинкову територію, вказує на належність особі: *до 'дому вже до 'хожу [4]; йа зап'лакала / за кор'зину і пош'ла до 'дому [1]*. Зафіксовано значення 'повернутися звідкись': *при 'шов до 'дому з 'армії [1]*.

Адвербіальні одиниці на позначення ступеня просторової близькості залежно від знаходження місця, на яке вказано, можна згрупувати так: 'близько – далі – далеко'.

Семантику 'близько' носять лексеми, утворені від коренів -близь-, -ряд-, -дал-: *'близ'ко, 'р'адом, неда 'леко, 'пор'ад, побли'зу; па су'сідству; вр'ад* у контексті типу *'наші до 'ма ста 'йат' недо 'л'ока, вр'ад*. 'Далі' (крім ступенів порівняння) позначають *'оддал', одда 'лік*. Для номінації семи 'на значній відстані' вживають відповідно прислівник *да 'леко*. Цей же прислівник вживаний для позначення напрямку 'куди – далеко'.

Напря́м 'звідки' у мовленні діалектоносіїв вказаний прислівниками *'зблиз'ка, знеда 'лека; з(із) 'далеку, ізда 'леку, з(із)дал'а, здал'е 'ка, зда 'лека*.

Прислівники із загальним значенням 'далеко' вживані як для опису ситуації безпосереднього спостереження, так і тоді, коли вона відсутня. У більшості випадків для цих прислівників притаманна відносна оцінка ступеня віддалення, притаманна прислівнику 'далеко' і літературної мови.

Відстань, на яку вказує прислівник 'далеко', залежить від характеру описуваної ситуації. Об'єктивно вона може вимірюватися в дуже широкому діапазоні. Проте мовець може оцінювати такі відстані як великі, оскільки вони перевершують норму, звичайну для цього типу ситуації.

Отже, в групі прислівників із загальним значенням 'далеко' і 'близько' переважають прислівники із різною оцінкою характеру відстані. Ці прислівники можуть позначати локалізацію об'єкта чи місця не тільки в горизонтальній площині, але й в інших просторових площинах.

Широко вживані прислівники, в яких закладені семи 'велика віддаленість', 'невелика віддаленість'; найчастіше ці значення виражені словотвірними засобами: 1) за допомогою зменшувано-пестливих суфіксів *-еньк-, -есеньк-, -уват-*: *бли 'зен'ко, дале 'чен'ко, бли 'зесен'ко, далеку 'вато*; 2) семантикою префікса *по-*: *по 'далі*; 3) за допомогою редуплікації кореня: *да 'леко-да 'леко*.

У діалекті в основному переважає відносність оцінки віддаленості, що вказує на суб'єктивність прислівників місця, оскільки норми віддалення встановлюються самими мовцями, наприклад: *неда 'лека ад 'не од 'другого [3]; тут ліцс неда 'леко / так і 'ді'еть тіг 'ніт' гол':ач 'ко [2]; я мо 'гу так ска 'зат' / а дру 'ге тут / 'радом / 'може по 'дру 'гому ска 'зат' [1]*.

Факт, що в групі прислівників зі значенням 'близько' переважають прислівники з абсолютною оцінкою віддалення об'єкта, вказує на те, що визначена відстань добре відома суб'єкту сприйняття: "мається на увазі освоєність мовцем частини простору, про яку йде річ" [14, с. 28–29].

До групи прислівників зі значенням локалізації *вздовж, впоперек* входять лексеми, утворені від коренів *-довж-, -перек-*. Семантичні відношення в групі 'вздовж' представляють об'єкт, розташований на лінії, яка проходить через вертикальну площину: *уз 'довж, в(у) 'довж: 'бр'овна ле 'жат' у 'довж [8]*. Прислівники зі значенням 'в поперечному напрямку, по ширині' – *'поп'ер'ек, 'впоперек, на 'розтин'ки, 'навхрест, нах 'рест: пала 'жили 'нахр'ест [6]*.

Невідомий або невизначений напрямок реалізації дії позначають прислівники із семантикою відсутності (*ні 'де*), невизначеного місця (*дес'*), вказівки на вибірковість місця, де відбувається дія (*'кой-де, по 'декуди*). Наприклад: *ніг 'де не наш 'лими [1]; на 'верно у 'н'ого дес' 'йест' йа 'ка підт 'римка [7]; дес' на ку 'бані жи 'ве [1]; йо 'го т'аже 'ло 'ранили / так дес' в ку 'шчі за ліз / йо 'го них 'то не по 'бачив [5]; у нас о 'тамдес' сто 'йім' ота 'кен:и само 'вар [2]*.

Поширеними є прислівники *ніг 'де (ниг 'де, нег 'де)*; це утворення з суфіксом *-де*, ускладнені префіксами-частками [1, с. 381].

Значення 'в будь-якому місці' мають *'буд'-де, хоч де, де хоч: хот' де / хот' йак йа органі 'зуйу [3]; де хоч / там і пере 'ход'ат' [1]*.

Зафіксовано прислівник *інде* зі значенням 'десь, в іншому місці': *у нас ли'лис' дор'шчі навес'ні / а 'інде роз'казуют' не 'має дор'шчу* [4].

Прислівники *ку'дис'*, *ку'ди-небуд'*, сполука *ку'ди по'пало* вказують на невизначений напрямок перебігу дії: *бе'гом 'тики погода'вала і сво'їїх / і ба'бам напри'дачу / і бе'гом ку'ди по'пало* [4]; *і'де навма'н':а / то 'їєслі л'у'дині 'плохо / дак во'но і'де ку'ди по'пало* [1]; *ти гу'лат' ку'ди 'небуд' 'ходиш* [3]; *їїх заби'рвали і вез'ли ку'дис' у тран'шейу* [2]; *тре 'їехат' о'це ку'дис'* [3].

Прислівник зі значенням напрямку *ні'куди* заперечує наявність місця дії, вказує на її відсутність: *сім 'класов 'кончила і нуку'да не шла* [4]; *нуку'да не сбе'жит' чела'в'ек од тала'ну* [3].

Семантику невідомого місця дії може мати й прислівник *ку'ди*: *до'волі й со'бі він заби'рав / на 'армію / чи ку'ди він брав* [5].

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу підтвердити доцільність розмежування адвербіальних лексем на прислівники із значенням власне місця і прислівники напрямку перебігу подій.

Оцінка простору є варіативною; відстань може мати різну протяжність, що чітко прослідковується в контекстуальному оточенні прислівників *близько*, *далеко*, *високо*, *низько*. Аналізовані прислівники можуть вказувати як на місце (напрямок), зрозумілі виключно в мовній ситуації (тут, там), так і на конкретне місце перебігу події.

Прислівники місця східнополіського діалекту групуються навколо 9 семем із значенням місця дії чи напрямку: наявність всюди; локалізація *над* або *під* просторовим орієнтиром; горизонтальна локалізація *попереду* – за просторовим орієнтиром; відношення до просторового орієнтира в горизонтальній локалізації; знаходження з бічної сторони; в межах, внутрішній частині просторового орієнтира та зовнішнього боку; прислівники зі значенням просторової близькості / віддалення; розміщення вздовж – впоперек; прислівники на позначення невідомого напрямку перебігу дії.

Оскільки прислівники із значенням просторової належності мають конкретний характер і семантично та логічно прив'язані до місця перебігу події, то структуру окремих груп складають опозиції значень (тут – там, над – під, попереду – позаду, ззовні – всередині, близько – далеко, вздовж – впоперек). Для прислівників місця й напрямку характерна опозиційність, що говорить про більшу деталізацію простору в діалекті.

Визначальною ознакою аналізованих прислівників у мовленні діалектоносіїв є відносність оцінки простору, що вказує на суб'єктивність норм територіальної віднесеності. Прислівники із конкретнішим значенням переважають над прислівниками з абстрактним значенням.

Література

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору / С. П. Бевзенко. – Ужгород, 1960. – 416 с.
2. Булаховський Л. А. Прислівник / Л. А. Булаховський // Курс сучасної української літературної мови. – К., 1951.
Т. 1. – 1951. – С. 316–318.
3. Всеволодова М. В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова, Е. Ю. Владимирский. – М. : Русский язык, 1982. – 262 с.
4. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
5. Городенська К. Г. Прислівник // К. Г. Городецька / Граматика української мови. Морфологія. – К. : Либідь, 1993. – С. 247–258.
6. Довга Т. М. Адвербіалізація конструкцій *до -Р.в.* із значенням місця / Т. М. Довга // Матеріали наукової конференції молодих науковців. – Ужгород, 1969. – С. 12–16.
7. Довга Т. М. Адвербіалізація словоформ орудного відмінка місця / Т. М. Довга // Матеріали XXI наукової конференції Ужгородського державного університету. – К., 1967. – С. 17–25.

8. Засорина Л. Н. Грамматика локативных словосочетаний русского языка (проблема синонимии предлогов и наречий) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук / Засорина Л. Н. – М., 1977. – 44 с.

9. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія / І. К. Кучеренко. – Ч. І. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1961. – 172 с.

10. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / М. В. Леонова. – К. : Вища школа, 1983. – 264 с.

11. Словник української мови : в XI т. – К. : Наукова думка, 1970–1980.

12. Уздиган І. М. Прислівник / І. М. Уздиган // Сучасна українська літературна мова / за заг. ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища школа, 1993. – С. 331–338.

13. Украинская грамматика / В. М. Русановский (отв. ред.), М. А. Жовтобрюх и др. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 123–125.

14. Яковлева Е. С. О некоторых моделях пространства в русской языковой картине мира / Е. С. Яковлева // Вопросы языкознания. – 1993. – № 4. – С. 48–61.

Список населених пунктів (Чернігівська обл.)

1. Вересоч, Куликівський;
2. Веселий, Куликівський;
3. Горбове, Куликівський;
4. Дрімалівка, Куликівський;
5. Хомине, Ніжинський;
6. Жадове, Семенівський;
7. Довгалівка, Талалаївський;
8. Гірськ, Щорський.